هەوڵەکانی نووسینی دەستوورێکی نوێ و، دووبارە دەستپێکردنەوەی پرۆسەی ئاشتی لە تورکیا

موەفەق عادل عومەر، دکتۆرا لە سیستەمە سیاسییەکان و مامۆستا لە بەشی سیستەمە سیاسییەکان و سیاسەتی گشتی ـ زانکۆی سەلاحەددین

پێشەکی

گۆڕینی دەستوور و دەرکەوتنی ئاماژەکانی دەستپێکردنەوەی گەڕێکی نوێی کرانەوە بەڕووی دانوستان و پرۆسەی ئاشتی لە تورکیا، بوونەتە بابەتی ڕۆژەڤی ئەم دواییە. بێ گومان دوای ئەوەی لە نێوان ساڵانی 2009 تا 2014 هەوڵەکانی پرۆسەی ئاشتی و کارکردن بۆ چارەسەرکردنی دۆزی کورد بە ڕێگەی دیالۆگ و دانوستان شکستی هێنا، متمانەی نێوان لایەنە سیاسییەکانی تورکیا لاواز بوو. دوای ئەم چەند ساڵە دیسان لە ساڵی 2023وە بابەتی کرانەوە بەڕووی دانوستان بە مەبەستی چارەسەرکردنی کێشەی کورد لە تورکیا هاتۆتە ئارا، بەڵام ئەم جارەیان پێ ناچێت دەستپێکردنی ئەم پرۆسەیە وەکوو جاری پێشوو ئاسان بێت؛ چونکە سەرەتا متمانەی نێوان لایەنە سیاسییەکان نەماوە و لە لایەکی دیکە ئیتر خەڵکیش زۆر بڕوای بەم هەنگاوانە نەماوە. سەرەڕای ئەمە، بۆچی ئەم بابەتە دووبارە لەگەڵ ئامادەکردنی دەستوورێکی مەدەنیی نوێ سەری هەڵدایەوە؟

هەوڵ دەدەین لەم بابەتەدا بە شێوەیەکی گشتی تیشک بخەینە سەر هەوڵەکانی دووبارە دەستپێکردنەوەی پرۆسەی ئاشتی و هەنگاوەکانی ئامادەکردنی دەستوورێکی مەدەنی لە تورکیا.

ئایا تورکیا پێویستیی بە نووسینی دەستوورێکی نوێ هەیە؟

دەستووری ساڵی 1982 تا ڕۆژگاری ئێستا، 24 جار لەلایەن پەرلەمانی تورکیاوە هەوڵ دراوە بۆ هەموارکردنەوەی، بەڵام تەنیا 19 جار توانراوە دەستوورەکە هەموار بکرێتەوە. گرنگترین ئەو خاڵانەی کە تیایدا دەستووری ساڵی 1982 هەموار کراوەتەوە، هەموارەکەی ساڵانی (1995، 2001، 2004) دەربارەی ئەو بابەتانە بوو کە لە چوارچێوەی ماددەکانی ماف و ئازادییە گشتییەکان بوو. ئەوەی تر کە لە ساڵی 2010 ئەنجام درا، سەبارەت بە دادگە و ئازادییەکان بوو. بەڵام لە هەمووان گرنگتر ئەوەی ساڵی 2017 بوو کە تایبەت بوو بە ماددەکانی یاسادانان و جێبەجێکردن. بەم شێوەیە بەشێکی گرنگی دەستووری ساڵی 1982 هەموار کراوە و گۆڕاوە؛ ئەمەیش بە واتای ئەوە دێت کە دەستوورەکەی ئەمڕۆ، جیاوازیی زۆری بەسەردا هاتووە بەراورد بەو شێوازەی کە یەکەم جار قبووڵ و ئامادە کرابوو.

پاش هەموو ئەو گۆڕانکارییانەی کە لە دەستووری تورکیادا کراوە، ئایا تورکیا ئێستا پێویستیی بە دووبارە نووسینەوەی دەستوور هەیە بۆ ئەوەی شوێنی ئەوەی ئێستا بگرێتەوە؟ چونکە سەرەڕای ئەوەی گۆڕانکاریی

زۆری بەسەردا هاتووە بەڵام نزیکەی نیوەی ماددەکانی نەگۆڕدراوە. بۆیە دەبینین حزب و لایەنە سیاسییەکانی تورکیا بەگشتی، هاوڕان لەسەر ئەوەی گۆڕانکاریی بنەڕەتی لەسەر دەستووری ئێستادا بکرێت یاخود بەتەواوەتی دەستوورێکی نوێ بنووسرێت. بەڵام جیاوازییەکی بەرچاو هەیە لە نێوان بۆچوون و تێڕوانینی ئەو حزب و لایەنە سیاسییانە دەربارەی جۆری ئەو دەستوورەی کە پێویستە ئامادە بکرێت.

لەم چوارچێوەیەدا دەکرێت بەم شێوەیەی خوارەوە تێڕوانین و بۆچوونی لایەنە سیاسییەکانی تورکیا بەرامبەر بە پرۆسەکە بخەینە ڕوو:

سەرەتا حزبی داد و گەشەپێدان (ئاك پارتی)، لەگەڵ حزبی بزووتنەوەی نەتەوەیی (مەهەپە)، کە هاوپەیمانی سەرەکییەتی لە چوارچێوەی هاوپەیمانیی کۆمار (Cumhur İttifakı) جەخت لەسەر نووسینی دەستوورێکی نوێ و مەدەنی کە لەگەڵ قۆناغی ئێستادا گونجاو بێت، دەکاتەوە. هەر لەم چوارچێوەیەدا چەندان ساڵە ئەم دوو لایەنە کار لەسەر ئەوە دەکەن دەستوورێك ئامادە بکەن کە گەرەنتیی بەردەوامبوونیان بکات لە مانەوە لە دەسەڵات، چونکە "ڕەجەب تەییب ئەردۆغان" سەرۆککۆماری تورکیا، بۆ سێ خوڵ (2003–2014) بوو بە سەرۆکوەزیران. دوای ئەم قۆناغە ئەردۆغان بەجددی کاری لەسەر گۆڕینی سیستەمی سیاسیی وڵات کرد بە مەبەستی دووبارە گرتنبەری پۆستە سیادییەکانی وڵات و، بۆ ئەم مەبەستەیش توانیی لە ساڵی 2017 پاش ئەنجامدانی ڕیفراندۆم سیستەمی سیاسیی وڵات لە پەرلەمانییەوە بگۆڕێت بۆ سیستەمی سەرۆکایەتی. لە ساڵی 2014وە ئەردۆغان توانیی ببێت بە سەرۆککۆمار و تا ئێستایش بەردەوامە لەسەر ئەم ئەرکەی خۆی.

دوای ئەوەی ئەردۆغان بۆ سێ خول لە دوای یەك، بوو بە سەرۆککۆماریش، ئێستا لە دەرچەیەك دەگەڕێ بۆ ئەوەی ڕێگەی پێ بدات بۆ جاری چوارەم بتوانێت ببێت بە سەرۆککۆمار. بەپێی گۆڕانکارییە دەستوورییەکانی ساڵی 2007 کە لە ئەنجامی ڕیفراندۆمەوە بڕیاری لە بارەوە درا، سەرۆککۆمار بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ لە ڕێگەی هەڵبژاردنەوە دیاری دەکرێت. بۆیە خولی (2014–2018) کە لەسەر بنەمای گۆڕانکارییەکانی دەستووری ساڵی (2007) ئەنجام درابوو، بە خولێك بۆی هەژمار نەکرا لە دوای ساڵی 2018.

لەژێر ڕۆشنایی ئەم پێشهاتانەی سەرەوە، ئەردۆغان بۆ ئەوەی بتوانێ خۆی کاندید بکات بۆ هەڵبژاردنی سەرۆکایەتیی کۆماری ساڵی 2028، دوو ڕێگەی یاسایی لەبەردەم هەیە کە ئەوانیش بریتین لەمانەی خوارەوە:

یەکەم: هەڵبژاردنی پێشوەختەە ئەنجام بدرێت و ئەم بڕیارەیش دەبێ لەلایەن پەرلەمانی تورکیاوە بدرێت. بەپێی ماددەی 116ی دەستووری تورکیا، بۆ ئەوەی ئەردۆغان بتوانێ خۆی بۆ ساڵی 2028 کاندید بکات، ئەوە پێویستیی بە دەنگی سێ لەسەر پێنجی کۆی گشتیی ئەندامانی پەرلەمانی تورکیا هەیە. بەپێی ئەوەیش کە ژمارەی ئەندامانی پەرلەمانی تورکیا بریتییە لە 600 ئەندام، ئەردۆغان پێویستیی بە دەنگی 360 ئەندام هەیە بۆ ئەوەی بڕیار لەسەر ئەنجامدانی هەڵبژاردنی پێشوەختەە بدرێت. بەڵام ژمارەی کورسییەکانی ئاك پارتی و مەهەپە بریتییە لە 316 کورسی کە بەم ژمارەیە ناتوانرێت بەتەنیا لەلایەن ئاك پارتی و مەهەپەوە بڕیار لەسەر هەڵبژاردنی پێشوەختە بدرێت.

لەبەر ئەم هۆکارەیە، دەکرێ بڵێین لایەنەکانی ئۆپۆزیسیۆن زەحمەتە ڕازی بن لە نیوەی دووەمی ساڵی 2027

پەرلەمانی تورکیا بڕیار لەسەر ئەنجامدانی هەڵبژاردنی پێشوەختە بدات. هەر لەم نێوەندەدا سەرۆکی حزبی کۆماری گەل (ئۆزگور ئۆزەل - Özgür Özel) دەربارەی هەڵبژاردنی پێشوەختە ڕای گەیاند: “**با لە مانگی تشرینی دووەمی ساڵی 2025 بڕیار لەسەر ئەنجامدانی هەڵبژاردنی پێشوەختە بدەین. ئەمە دەرفەت دەداتە ئەردۆغان بۆ ئەوەی جارێکی دیکە خۆی بۆ سەرۆکایەتیی کۆمار کاندید بکات. ئێمە ئەمە پێشنیار دەکەین لەبەر ئەوەی نامانەوێ بڵێن نەتانتوانی لە ئەردۆدغان ببەنەوە. ئامانجی ئێمە بەدەستهێنانی سەرکەوتنە دژی ئەردۆغان و، دەمانەوێ بەم شێوەیە ئەردۆغان بنێرینەوە.**” پێ ناچێت ئەردۆغان بەم پێشنیارەی ئۆزەل ڕازی بێت و لەوانەیە جێبەجێکردنی ئەم بژاردەیە هەندێك زەحمەت بێت.

دووەم: ڕێگەی دووەم بۆ ئەوەی ئەردۆغان بتوانێت لە ساڵی 2028 خۆی بۆ هەڵبژاردنی سەرۆکایەتیی کۆمار کاندید بکات، ئەنجامدانی گۆڕانکارییە لە دەستوور. بۆیە دەبینین دەمێکە ئەردۆغان کار بۆ ئەم خاڵە دەکات و بەجددی هەوڵی بۆ دەدات. بۆیە دەتوانین بڵێین یەکێك لە هۆکارە سەرەکییەکانی پێشنیارکردنی نووسینی دەستوورێکی نوێ بۆ تورکیا لەژێر دروشمە جیاجیاکاندا، بریتییە لەوەی کە بەپێی دەستوور ڕێگە بۆ ئەردۆغان خۆش بکرێت بۆ ئەوەی بتوانێ بۆ جارێکی دیکە خۆی بۆ هەڵبژاردنی سەرۆکایەتیی کۆمار کاندید بکات. بۆیە بیرۆکەی نووسینی دەستوورێکی نوێ، زیاتر لێرەوە سەری هەڵداوەتەوە؛ بەڵام ئامادەکردنی دەستوورێکی نوێ کارێکی زۆر ئاسان نییە، بەتایبەت لایەنە سیاسییەکان بیروبۆچوونی جیاوازیان هەیە دەربارەی دەستوورە نوێیەکە.

بەرامبەر ئەمە گەورە حزبی ئۆپۆزیسیۆن، حزبی گەلی کۆماریی (جەهەپە) کە لە دوایین هەڵبژاردنی شارەوانییەکان بو بە حزبی یەکەمی تورکیا، تێڕوانین و بۆچوونی بۆ بابەتی نووسینەوەی دەستوورێکی نوێ جیاوازە. واتا ئەو بە هیچ شێوەیەك لەگەڵ ئەوەدا نییە دەستوورەکە بە شێوازێك ئامادە بکرێت ڕێگە خۆش بکات بۆ ئەردۆغان بۆ ئەوەی جارێکی دیکە خۆی بۆ هەڵبژاردنەکانی سەرۆکایەتیی کۆمار کاندید بکات. ئەوەی جەهەپە داوای دەکات لە دەستوورە نوێیەکە جێگیر بێت، “سیستەمی پەرلەمانیی بەهێزکراو”ە (Güçlendirilmiş Parlamenter Sistemi). جگە لەمە یاریدەدەری سەرۆکی جەهەپە (گۆکچە گۆکچەن - Gökçe Gökçen) ڕای گەیاند “**چارەسەری کێشەکان بە گۆڕانکاری لە دەستوور ئەنجام نادرێن، بەڵکوو چارەسەر لە گۆڕینی دەسەڵاتە.**” لێرە مەبەستی گۆکچەن لە “**گۆڕینی دەسەڵات**” گۆڕینی سیستەمی سیاسییە لە سەرۆکایەتی بۆ پەرلەمانیی بەهێزکراو. هەر لە سەروبەندی کاردانەوەکانی جەهەپە بەرامبەر هەوڵەکانی گۆڕینی دەستوور، سەرۆکی جەهەپە، ئۆزەل، دەربارەی چوار ماددەی یەکەمی دەستوور بۆچوونی حزبەکەی بەم شێوەیە ڕاگەیاند: “**ئەو دەستە دەشکێنین کە درێژ دەکرێتە سەر چوار ماددەی یەکەمی دەستوور.**” ئەمەیش بە واتای ئەوە دێت کە جەهەپە لە حاڵەتێك پشتگیری لە نووسینی دەستووری نوێ دەکات، ئەگەر بۆچوون و تێڕوانینی حزبەکەی، کە جیاوازە لەگەڵ هاوپەیمانیی کۆمار سەبارەت بەم بابەتە، بەهەند وەربگیرێت.

لە لایەکی دیکە حزبی یەکسانی و دیموکراسیی گەلان (Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi – DEM Parti) پشتگیری لە دەستوورێك دەکات کە بنیاتنانەوەی “تورکیایەکی دیموکراسی”ی لێ بکەوێتەوە؛ ئەم پەیامە لەلایەن هاوسەرۆکی دەم پارتی (تولای حاتم ئۆغلاری - Tülay Hatimoğulları)یەوە ڕاگەیەنرا؛ چونکە دەم پارتییش بە هەمان شێوە دژایەتیی تەواوی ئەو دەستوورە دەکات کە لەلایەن کودەتاچییەکانەوە دانراوە. جگە لەمە ئەم حزبە لەگەڵ ئەوەدایە کە پێویستە

گۆڕانکارییەکە چوار ماددەی یەکەمی دەستوورەکەیش بگرێتەوە.

لە ئەنجامدا دەتوانین بڵێین کەوا لە ڕاستیدا تورکیا پێویستیی بە دەستوورێکی مەدەنی و دیموکراسی هەیە، بەڵام ئەم بابەتە لەلایەن سەرجەم لایەنە سیاسییەکانەوە بۆ بەرژەوەندیی خۆیان بەکار دەهێنرێت. بۆیە کۆکردنەوەی سەرجەم لایەنەکان لە چوارچێوەی خاڵێکی هاوبەش هەندێك ئەستەمە؛ لەبەر ئەمە سەرۆکی پەرلەمانی تورکیا "نوعمان قورتولموش" (Numan Kurtulmuş) کە لەلایەن ئەردۆغانەوە ئەرکی بەیەکگەیاندنی لایەنەکانی لە چوارچێوەی خاڵە هاوبەشەکاندا پێ سپێردراوە، ئەستەمە لە بەجێگەیاندنی ئەم ئەرکەیدا سەرکەوتوو بێت.

ئایا پرۆسەی ئاشتی یاخود کرانەوە بەڕووی دانوستانەکاندا لەگەڵ کورد دووبارە دەست پێ دەکاتەوە؟

دووبارە دەستپێکردنەوەی پرۆسەی ئاشتی کە ئاك پارتی لە ساڵانی ڕابردوودا دەستی پێ کرد و دواتر هەر خۆیشی کۆتایی پێ هێنا، بۆتە ڕۆژەڤێکی گەرمی ئێستای تورکیا؛ بەتایبەت لەگەڵ بابەتی نووسینی دەستوورێکی نوێ بۆ تورکیا، خراوەتە بەر باس و، لایەنە سیاسییەکان لێدوانی گرنگیان لەم بارەیەوە داوە. لێرە ئەم دوو پرسیارەمان بۆ دروست دەبێت: **ئایا هەوڵە نوێیەکانی دەستپێکردنەوەی پرۆسەی ئاشتی لە تورکیا جددین ئایا لایەنە سیاسییەکان بە دوای پێکانی ئامانجی دۆزینەوەی چارەسەرێکی بنەڕەتییەوەن بۆ ئەم بابەتە**

بۆ وەڵامی ئەم دوو پرسیارە، دەکرێ ئەم خاڵانەی خوارەوە بخەینە ڕوو:

یەکەم: دۆزی کورد بە شێوەیەکی گشتی لە تورکیا چەندان ساڵە لەلایەن لایەنە سیاسییەکانەوە بە مەبەستی بەرژەوەندیی تەسکی خۆیانەوە، بەکار دەهێندرێت. دەتوانین بانگەشەی ئەوە بکەین کەوا تا ئێستا هیچ لایەنێکی سیاسی دەرنەکەوتووە کار بۆ چارەسەرکردنی ئەم کێشەیە بکات، بەڵکوو هەر لایەك بەپێی توانای خۆی هەوڵی داوە ڕێژەیەکی باشی دەنگی دەنگدەری کورد بۆ خۆی مسۆگەر بکات و، هەندێك لایەنیش لەم ڕووەوە سەرکەوتوو بوونە. بۆیە دەکرێ بانگەشەی ئەوە بکەین کە ئەم هەوڵانەی دوایی دەربارەی ئەم بابەتە، زیاتر بۆ ڕاکێشانی زۆرترین ڕێژەی دەنگی دەنگدەری کوردە، یاخود لایەنی کەم لاوازکردنی لایەنە سیاسییە کوردییەکان بۆ ئەوەی کاریگەریی نەرێنییان لەسەر ئەنجامەکانی هەڵبژاردن نەبێت. بۆ نموونە ئاك پارتی هەوڵ دەدات زۆرترین دەنگی دەنگدەری کورد مسۆگەر بکات و لە هەمان کاتیشدا کار بۆ ئەوە دەکات ئەگەر نەیشتوانی دەنگەکان مسۆگەر بکات، ئەوە هەوڵ دەدات لایەنە کوردییەکان لاواز بکات. چونکە دەنگی کورد لە هەڵبژاردنەکان یەکلاییکەرەوەیە و ئەمەیش بەتایبەت لە هەڵبژاردنی شارەوانییەکانی تورکیا زۆر بەڕوونی بەدەرکەوت، کە لە ئەنجامدا جەهەپە توانیی بە پاڵپشتیی دەنگدەری کورد لە هەڵبژاردنەکانی سەرۆکایەتیی شارەوانییەکانی گەورە شارەکانی وەکوو ئیستانبووڵ و ئەنقەرە سەرکەوتن بەدەست بهێنێت.

دووەم: ناسەقامگیرییەکی بەرچاو لەسەر ئاستی هەرێمی بەدی دەکرێت؛ بەتایبەت گرژییەکانی نێوان ئیسرائیل و ئێران کە پێی ناوەتە قۆناغێکی زۆر مەترسیدار و ئەگەری هەڵگیرسانی جەنگێکی سەخت و توند لە ئارادایە. ئیسرائیل زۆر بەڕوونی و ئاشکرا هەڕەشەی لە سەرجەم وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی کرد. لەم چوارچێوەیەدا <u>سەرۆکوەزیرانی ئیسرائیل، بنیامین نەتانیاهۆ ڕای گەیاند</u> "**هیچ شوێنێك نییە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست نەتوانین بیگەینێ.**" هەروەها نەتانیاهۆ بانگەشەی ئەوەی کرد کەوا دووبارە نەخشەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دەکێشنەوە. ئەم هەڕەشانەی نەتانیاهۆ هەواڵدەری ناسەقامگیرییەکی دیکەیە لە ناوچەکەدا. بۆیە

تورکیا نایەوێ لەسەر ئاستی ناوخۆ زیاتر دووچاری کێشە و گرفت ببێتەوە، چونکە خۆی بەدەست قەیرانی ئابووری و داراییەوە دەناڵێنێت؛ ڕووە کۆمەڵایەتی و نەتەوەییەکەیش بێتە سەر، ئەوە لەسەر ئاستی ناوخۆدا تووشی قەیرانێکی فراوانتر دەبێتەوە.

لەم بەینەدا، بەتایبەت بەرپرسانی هاوپەیمانیی کۆمار، دووبارە بابەتی دەستپێکردنەوەی "ئاشتەوایی نیشتمانی"یان خستۆتە ڕوو؛ تەنانەت ئەم جارەیان توندڕەوترین حزبی سیاسیی تورکی لە ڕووی نەتەوەیییەوە، دەستپێشخەرییەکی بێوێنە و مێژوویی کرد لە تورکیا و، دەوڵەت باخچەلی (Devlet Bahçeli) سەرۆکی مەهەپە لە ڕێکەوتی 22ی ئۆکتۆبەر لە میانەی ئەو وتەیەی کە لە کۆبوونەوەی فراکسیۆنی حزبەکەی پێشکەشی کرد، پێشنیاری ئەوەی کرد کە ئۆجەلان بێتە پەرلەمانی تورکیا و ڕایگەیەنێت کە "**تیرۆر بەتەواوی کۆتایی هاتووە و هاوار بکات و بڵێت ڕێکخراوە تیرۆریستییەکە (پەکەکە) هەڵوەشێندراوەتەوە. ئەگەر ئەو زیرەکی و پێداگرییەکی وەها نیشان بدات، دەکرێت دەرفەتی بۆ بڕەخسێت بۆ ئەوەی لە چوارچێوەی یاسادا سوود لە مافی هیوا وەربگرێت. ئێمەیش ئەوکات بەتەواوەتی پشتیوانی لە دەرچوواندنی یاسای مافی هیوا دەکەین بۆ ئەوەی ئاشتی بە شێوەیەکی بەردەوام لە وڵاتدا بەرقەرار بێت.**" ئەمە پێشهاتەیەکی زۆر گرنگە چونکە هەر ئەم باخچەڵییە بوو لە ساڵانی ڕابردوودا داوای لە ئاك پارتی دەکرد، ئۆجەلان لەسێدارە بدرێت و تەنانەت لە گۆڕەپانەکاندا پەتی لەسێدارەدانی بۆ ئەردۆغان فڕێ دا و پێی وت "**پارەت هەیە کەشتی بۆ کورەکەت بکڕی بەڵام پارەت نییە پەتی سێدارە بکڕی! فەرموو، ئەوە من پەتی سێدارەکەت دەدەمێ.**" بەڵام بارودۆخی ئێستای ناوخۆ و هەرێمی و نێودەوڵەتی وایان لە باخچەڵی کردووە، کە بیرۆکە و تێڕوانینی بەتەواوەتی لەم بارەیەوە بگۆڕدرێ.

کەواتە هۆکاریکی دیکە بۆ ئەوەی ئەردۆغان و باخچەڵی ئەم هەنگاوە بنێن، خراپی و نالەباریی بارودۆخی ناوخۆیی و هەرێمی و نێودەوڵەتییە.

سێیەم: تورکیا، بەتایبەت لەم چەند ساڵەی ڕابردوودا ڕووبەرووی قەیرانێکی دارایی و ئابووریی سەخت بۆتەوە و ئاسەوارەکانی ئەم قەیرانە زۆر بەڕوونی بەدەرکەوتووە و، ئەمەیش وای لە خەڵك کردووە لە بارودۆخی ئێستا بێزار بن و لەگەڵ ئەنجامدانی گۆڕانکاریدا بن. هەروەها نەوەیەکی نوێ پێ گەیشتووە کە بەها نیشتمانی و کۆمەڵایەتی و تەنانەت ئایینییشیان لا بەقەدەر "خۆشگوزەرانیی ژیان"، گرنگ نییە و پێداویستیی ئەم نەوە نوێیە زۆر جیاوازە لەوانەی ڕابردوو. سەرجەم ئەم هۆکارانە وایان لە لایەنەکانی هاوپەیمانیی کۆمار کردووە دووبارە بیر لە ئاشتەواییەکی نیشتمانی بکەنەوە و خۆیان لانی کەم لە دەنگدەری کورد نزیك بکەنەوە، چونکە بەپێی دوایین ڕاپرسییەکان ڕێژەی دەنگەکانی هاوپەیمانیی کۆمار و بەتایبەت ئاك پارتی و ئەردۆغان، دابەزینی بەخۆیەوە بینیوە.

لە ئەنجامدا دەتوانین بڵێین، دەکرێ هەندێك هەنگاو بنرێت لەم بوارەدا و وەکوو جاری پێشوو بۆ ماوەیەکی باش خەڵك و لایەنەکان بەمەوە سەرقاڵ بکرێن؛ بەڵام بابەتەکە لەوانەیە لە ڕواڵەتدا بمێنێتەوە و لە ناوەڕۆکدا ئەنجامێکی وای لێ سەوز نەبێت کە بتوانرێ بە شێوەیەکی بنەڕەتی چارەسەری دۆزی کوردی پێ بکرێت.

کۆبەند

نووسینەوەی دەستوورێکی نوێ و مەدەنی و دیموکراسی لە تورکیا، پێداویستییەکی گرنگی لایەنە سیاسییەکانە و، تەنانەت خەڵکیش لەگەڵ ئامادەکردنی دەستوورێکی پێشکەوتوو و دیموکراسیدان، چونکە

ئەم دەستوورەی ئێستا لە ئەنجامی کودەتایەکی سەربازییەوە ئامادە کراوە و تا ئێستا گۆڕانکاریی زۆری لەسەر کراوە و وای لێ هاتووە جۆرە بچڕان و ناڕێکییەك لە نێوان بابەت و ماددەکانیدا دروست ببێت. بەڵام ئەم بابەتەیش لەلایەن حزبەکانی دەسەڵات و ئۆپۆزیسیۆنەوە بۆ بەرژەوەندیی خۆیان بەکار دەهێنرێت؛ هەر یەك لەم لایەنە سیاسییانە کار بۆ ئەوە دەکەن دەستوورەکە بەپێی بۆچوون و تێڕوانینی ئەوان بنووسرێت. ئەمەیش خاڵێکی زۆر مەترسیدارە و دەبێتە بەربەستێکی سەرەکی بەرامبەر نووسینی دەستوورێکی پێشکەوتوو و هاوچەرخ. بۆیە ئەگەر زۆرینەی لایەنەکان لە ئەنجامی سەودا و سەفەقاتی سیاسی بگەنە ڕێککەوتنیش، ئەوە چاوەڕوان ناکرێت دەستوورێك بەپێی ستانداردێکی نێودەوڵەتیی هاوچەرخ و دیموکراسی ئامادە بکرێت.

لە لایەکی دیکەوە هۆکاری سەرەکیی هەوڵەکانی کرانەوە بەڕووی پرۆسەی ئاشتی، زیاتر ئامانجی بەدەستهێنانی پاڵپشتیی دەنگدەری کوردە لە بری ئەوەی چارەسەرێکی ڕیشەیی بۆ کێشەکە بدۆزرێتەوە، چونکە پێش هەموو شتێك ڕاستییەکی حاشاهەڵنەگر هەیە ئەویش بریتییە لەوەی کە متمانە لە نێوان لایەنەکان لە ئاستی پێویستدا نییە. ئەزموونی ڕابردوو سەلماندوویەتی کە ئەم لایەنانە ئیرادەیەکی ڕاستەقینەیان نییە بۆ چارەسەرکردنی کێشەکە بەڵکوو لە مێژووی سیاسیی تورکیا بەردەوام کار لەسەر ئەوە کراوە ڕێگەکانی چارەسەرکردنی دۆزی کورد لە ڕێڕەوە ڕاستەقینەکەی خۆی دەربهێنرێت؛ هەم لەلایەن ئەوانەی کە خۆیان بە نوێنەری کورد دەناسێنن و هەمیش لەلایەن لایەنەکانی دەسەڵاتدار و بڕیاربەدەستەکان.

بۆیە ئەگەر هەوڵەکانی دەستپێکردنەوەی پرۆسەی ئاشتی سەر بگرێ، لەوانەیە تەنها بۆ ماوەیەکی کورت بەردەوام بێت، بەڵام لە بنەڕەتدا گرفتەکە چارەسەر نەکات، چونکە نە لایەنی کوردی، نە لایەنی دەسەڵات و نە ئۆپۆزیسیۆن جددی نین بۆ دۆزینەوەی چارەسەرێکی بنەڕەتی بۆ دۆزی کورد. بۆ نموونە دەستبەسەرکردنی سەلاحەددین دەمیرتاش و ئاراستەکردنی چەندان تۆمەتی جیاواز بۆی، تەنیا بەڵگەیەکی سادە و بەرچاوە کە بانگەشەکانی دووبارە دەستپێکردنەوەی پرۆسەی ئاشتی ناوەڕۆکەکەی هیچ لەخۆ ناگرێت بۆ دۆزینەوەی چارەسەرێکی ڕاستەقینە بۆ دۆزی کورد لە تورکیا؛ لە کاتێکدا تەنانەت ئەردۆغان و باخچەلی دان بەوەدا نانێن کە شتێك بە ناوی "پرسی کورد" هەبێت.